

Gradivo Odbora slovenskega bataljona prve krajiške brigade, Ljubljana

METKA GOMBAČ

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo II Arhiva Republike Slovenije svoje gradivo iz obdobja 1941–1945 in gradivo prvih povojnih let dopolnjuje z zbirkami, osebnimi fondi, posameznimi dokumenti, spomini, izjavami itd., ki jih posamezniki ali ustanove prinašajo v hrambo. Na ta način smo od Zveze združenj borcev in udeležencev narodnoosvobodilne borbe Slovenije od šestdesetih let dalje pridobivali gradivo, ki ga hranimo v zbirki ZZB NOB Slovenije, AS 1839.

Gradivo, ki ga je v drugi polovici šestdesetih let prevzel tedaj arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (dokumentacija o prevzemu ni ohranjena), so potrdila s prilogami, ki so bila izdana zaradi pridobitve službenih let v enojnem ali dvojnem štetju, udeležencev in sodelavcev v narodnoosvobodilni vojni (1952–1963) in obsega 238 fasciklov, 13 knjig.

Leta 1980 je isti arhiv prevzel 54 škatel vprašalnih pol za borce partizanskih enot NOV in POS ter izpolnjene vprašalne pole za padle in umrle borce NOV in POS, ki so nastajale v letih 1966–1968 in jih je zbiral republiški odbor.

V letih 1990 in 1999 pa smo od Zveze borcev prevzeli vzorno urejeno in popisano gradivo mestnega aktiva OF Ljubljana, 6 škatel, in gradivo Slovenskih železnic, 22 škatel.

Leta 2000 je Milan Peroci v imenu Zveze združenj borcev izročil Oddelku II Arhiva Republike Slovenije gradivo Odbora slovenskega bataljona prve krajiške brigade, 28 škatel.

Gradivo Odbora se je zbiralo od njegove ustanovitve 27. 10. 1970 dalje, z namenom, da pripravijo knjigo o nekdanjih borkah in borcih slovenskega bataljona, ki se je bojeval v okviru I. krajiške brigade na področju Srbije v letih 1944 in 1945.

V poletnih mesecih leta 1941 je nemški okupator izselil iz Slovenije v Srbijo okoli 7100 ljudi. Po osvoboditvi Beograda so se Slovenci organizirali in 28. 10. 1944 ustanovili OF Slovenskega naroda, odbor za Srbijo, ki se je v dne 18. in 19. 12. 1944 preimenoval v Slovensko kulturno prosvetno društvo Franc Rozman. Po številnih krajih v Srbiji so nato ustanavljali krajevne odbore OF in vanje se je vključila velika večina Slovencev, ki so kot izgnanci živeli na ozemlju Srbije. Da so se lahko včlanili, so morali izpolniti Prijavnico za vstop v OF, kjer so navedli podatke: kdaj so bili izgnani, kam so bili izgnani ter podatke o članih družine. Te prijavnice so bile tudi podlaga za organiziranje repatriacije

Slovencev iz Srbije po koncu druge svetovne vojne. Gradivo hranimo v Oddelku II Arhiva Republike Slovenije in predstavlja, ob nemških transportnih seznamih slovenskih izseljencev v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno (1941), podlago za izdajo potrdil izgnancem, ki uveljavljajo status žrtve vojnega nasilja.¹

Ob osebnih podatkih je Prijavnica vsebovala še izjavo o vstopu v Osvobodilno fronto in posebno izjavo o pripravljenosti priključitve v narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije. Pri društvu v Beogradu je delovalo več odsekov, med drugimi tudi vojaški odsek. Ta je prevzel skrb za ustanovitev slovenske brigade, ki bi sodelovala v bojih na sremski fronti. Zmaga proti nemškemu vojaškemu stroju je bila zaradi strateških vprašanj izredno pomembna. Za vstop v slovensko brigado se je prijavilo 1035 Slovencev, ki so živeli na celotnem teritoriju Srbije. Približno polovici je uspelo postopno, kot so pač dovoljevale slabe prometne razmere, priti do Beograda. Ker so bile razmere na sremski fronti zelo kritične, so prvo skupino Slovencev takoj vključili v bojne vrste, čeprav je bilo za številne mlade vojake to prvo srečanje z orožjem. Tako so bili slovenski prostovoljci priključeni I. udarni krajiški brigadi, kot njen 5. bataljon. Boji slovenskega bataljona od konca 1944 dalje so natančno popisani v knjigi Slovenski bataljon prve krajiške proletarske udarne brigade, Oris bojne poti in spomini, ki jo je izdal Odbor slovenskega bataljona I. krajiške brigade in predsednik Milan Peroci že leta 1980 v Ljubljani.

Februarja 1945 je bil slovenski bataljon vključen v Prvo jugoslovansko brigado, ki je bila decembra 1943 ustanovljena v Sovjetski zvezi in jo je sestavljalo kar veliko število Slovencev iz Gorenjske in Štajerske. To so bili predhodno mobilizirani Slovenci v nemško vojsko, poslani na vzhodno fronto, ki so pobegnili na sovjetsko stran. Po dodelitvi v Prvo jugoslovansko brigado so po osvoboditvi Romunije prišli iz Madžarske v Beograd. Sredi decembra 1944 so bili poslani na sremsko fronto. Slovenski bataljon, ki je bil zaradi hudih izgub nepopoln, je februarja 1945 še obstajal v okviru Jugoslovanske brigade. Dne 6. marca 1945 so ga zaradi premajhnega števila borcev razpustili kot samostojno vojaško enoto,

¹ AS 1830, OF Slovenskega naroda, odbor za Srbijo, šk. 976. Slovenski bataljon prve krajiške proletarske udarne brigade, Oris bojne poti in spomini, Ljubljana 1980.

slovenski borci pa so se pridružili trem bataljonom Prve jugoslovanske brigade, kjer so nadaljevali težke boje na sremski fronti do konca aprila 1945. Nekdanje borce slovenskega bataljona (77 po številu) so iz Madžarske napotili v Prekmurje. Med 420 slovenskimi prostovoljci, ki so se vključili v slovenski bataljon prve krajiške proletarske brigade, je umrlo 29 odstotkov moštva, 222 borcev pa so zaradi ran in bolezni poslali v različne bolnišnice. V Prekmurju so se vključili v Prekmursko brigado in tam dočakali konec vojne.

O tem, da je bila sremska fronta izrednega strateškega pomena (umik nemške vojske), govorijo podatki, da je tu v obravnavanem obdobju padlo 30.000 borcev jugoslovanske armade.

Gradivo Odbora slovenskega bataljona prve krajiške proletarske brigade obsega 28 tehničnih enot, 2,8 t. m., 76 a. e., iz let 1941–1997. Fond je urejen, popis je narejen z računalniškim programom Armida in obsega 22 strani. Izdelano je tudi kazalo zemljepisnih imen, kazalo pravnih oseb in imensko kazalo.

Skoraj polovico gradiva, 13 tehničnih enot, sestavljajo izpolnjeni vprašalniki s podatki o padlih borcih in o borcih slovenskega bataljona. Vprašalniki vsebujejo osebne podatke, slike, datum vstopa v NOV, če gre za padlega borca, datum smrti. Vsakemu vprašalniku so priloženi evidenčni karton in korespondenca z nekdanjimi borci oziroma sorodniki, ki so posredovali podatke. Glede na to, da je precej borcev ostalo po drugi svetovni vojni v Srbiji ali v kateri drugi republiki, so vprašalniki sestavljeni v slovenskem in srbohrvaškem jeziku.

Gradivo Odbora, ki se nanaša na njegovo delovanje, je zelo obširno in vsebuje zapisnike sej s prilogami, dopisovanje z raznimi odbori, organi in posamezniki ter poročila o poslovanju.

Gradivo je vsebinsko bogato prav zaradi priprave publikacije. Vsebuje fotokopije raznih

dokumentov, ki so jih zbrali v Vojnoistorijskem inštitutu v Beogradu, fotokopije časopisnih člankov in sestavke o sremski fronti, dnevnike in spomine borcev, sezname borcev, podatke o enotah in borcih brigade, ustanovljene v Sovjetski zvezi, fotokopije operacijskega dnevnika I. brigade NOVJ, ustanovljene v ZSSR.

Naslednji sklop obsega dokumentacija o pripravi in izdaji knjige, o zbiranju oglasov, ki je izšla leta 1980 v Ljubljani, z naslovom Slovenski bataljon prve krajiške proletarske udarne brigade, Oris bojne poti in spomini.

Posebno vrednost ima originalno gradivo. To dopolnjuje fond Slovenskega kulturno-umetniškega društva Franc Rozman, oziroma OF Slovenskega naroda, odbor za Srbijo v Beogradu, ki je že v Oddelku II Arhiva Republike Slovenije. V tej zvezi naj opozorim na več dokumentov: poslovník društva, dopisovanje z OF v Sloveniji, dopisovanje z Vrhovnim štabom o ustanovitvi slovenskega bataljona, napotnice za prostovoljce, sezname predsednikov krajevnih odborov OF za celotno ozemlje Srbije (1944–1945), navodila za delo, navodila o organiziranju repatriacije Slovencev iz Srbije, pisma, zapisnik o likvidaciji društva in prevzemu imetja s strani Kulturno umetniškega društva Goran.

Druga svetovna vojna, ki je kar vsakega desetega Slovenca, živečega na nemškem zasedbenem območju v Sloveniji, pregnala od doma, je globoko zarezala v življenje Slovencev. Kjerkoli so bili, so se vključevali v delo, se organizirali in skušali storiti vse, da bi se vojna končala in bi se lahko vrnil domov. Sremska fronta je bila gotovo eno najhujših bojišč in je zahtevala ogromno žrtev. Svoj delež so prispevali tudi slovenski ljudje, ki jih je okupator pregнал v Srbijo. Gradivo, zbrano v tem fondu, je pomemben vir za študijo dogodkov iz obdobja druge svetovne vojne na ozemlju zunaj meja Slovenije.